

הנהגות המושבים – סמינר מס' 6

בנושא: "הבן הממשיך והורשת המשק החקלאי"

בע"מ 3872/14

בבית המשפט העליון

פלונית

המבקשת:

נגד

1. פלוני
2. פלונית

המשיבים:

החלטה

בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בבאר שבע מיום 30.4.14 בעמ"ש 40394-07-13 בגדרו נדחה ערעורה של המבקשת על החלטת בית המשפט לענייני משפחה בקרית גת מיום 17.6.13 בתמ"ש 4800/09 עניינה של הבקשה – התדיינות בין אח ואחות הטוענים שניהם לזכויות בני רשות במשק חקלאי, המבקשת מכוח צוואת אמם, והמשיב 1 – יחד עם אשתו, המשיבה 2 – מכוח מינויו על ידי הוריהם כ"בן ממשיך".

הוריהם המנוחים של המבקשת והמשיב 1 – היו בני רשות במשק חקלאי, המצוי על אדמות רשות מקרקעי ישראל. בהצהרה מיום 2.7.81 מינו השניים את המשיב 1, יחד עם המשיבה 2, כ"בן ממשיך" במשק, באופן שהזכויות בו יעברו אליו עם פטירתם. מינוי זה אושר על ידי הסוכנות היהודית (באישור מיום 7.9.81) והאסיפה הכללית של המושב (בישיבת ועד המושב מיום 11.12.80), ועל ידי המינהל ביום 18.6.07. באותה עת עמד בתוקפו הסכם "משבצת" משולש בין המושב למוסדות המיישבים, ביום 18.04.04 נחתם הסכם חדש דו-צדדי – בין המינהל למושב.

המשיבים מתגוררים בבית הסמוך לבית ההורים. משלקה אבי המשפחה במחלת לב ב-1993, עברה המבקשת להתגורר עם הוריה על מנת לטפל בהם ולסייע באחזקת ביתם, ונותרה עמם עד לפטירתם. עם פטירתו של האב ביום 5.6.01 עברו הזכויות במשק אל אלמנתו המנוחה, בהתאם להסכם המשולש. ביום 11.6.04 ערכה המנוחה צוואה, במסגרתה (סעיפים 3-7) הורשה את הזכויות במשק למבקשת. בצוואה נאמר, כי "אני מורשה לבתי את הזכויות במשק מאחר ובתי טיפלה בי ובבעלי" (סעיף 4),

וכי "אני מורישה את המשק לבתי, על אף העובדה כי בני קבל זכויות של בן ממשיך בבית אשר בו הוא מתגורר כיום כל ימי חייו". ביום 26.12.08 נפטרה המנוחה וביום 19.2.09 הגישה המבקשת לרשם לענייני ירושה בקשה לקיום צוואה. וביום 21.10.09, תביעה לפסק דין הצהרתי – תמ"ש 4800/09 – שיקבע כי היא הבת המסוגלת לקיים את המשק ועל כן יש להעביר את הזכויות בו על שמה.

המבקשת טענה בתביעתה, כי יש להכיר בה – על פי סעיף 8 לחוק הירושה, תשכ"ה-1965 – כיוורשת הזכויות במשק על פי צוואת אמה, ולחלופין על פי הסכם המשבצת שחל על המשק הסכם החכירה הדו-צדדי שעמד בתקפו בעת שנפטרה המנוחה. עוד טענו המשיבים, כי סעיף 19ג' להסכם הדו-צדדי קובע, כי בנסיבות של פטירת הורים, תעבורנה הזכויות במשק לאחד הבנים ה"מוכן ומסוגל לקיים את המשק", וכי יש לראות בה כזו, נוכח צוואת המנוחה והעובדה שהיא מתגוררת במשק שנים רבות, סעדה את הוריה והשקיעה ממרצה ומכספה בביתם. לחלופין טענה המבקשת, כי אף אם המשיב 1 הוא בעל הזכויות במשק מכוח היותו "בן ממשיך", יש לאפשר לה – כרצון אמם – להמשיך ולהתגורר בבית המנוחה, או לפצותה על זכותה זו, מכוח הסכם פנים-משפחתי (משתמע) בין הצדדים למנוחה.

המשיבים טענו מנגד, כי בעת מינוי המשיב כבן ממשיך היה בתוקף ההסכם המשולש, בטרם בא לעולם ההסכם הדו-צדדי. כן נטען, כי תהליך המינוי הושלם כדין ועל פי הוראות ההסכם, ושאיך ההסכם הדו-צדדי מעניק תוקף להתחייבויות בדבר העברת הזכויות במשק שנעשו קודם לכריתתו. המשק אינו מהווה חלק מעיזבון המנוחה, ועל כן לא יכלה להוריש אותו למבקשת.

בית המשפט לענייני משפחה קבע, כי הליך מינויים של המשיבים כבנים ממשיכים הושלם בתקופה בה עמד בתקפו ההסכם המשולש, ומשכך הסכם זה הוא הרלבנטי בנידון; נקבע עוד, כי המשיבים עמדו בתנאי ההסכם – הם מונו על ידי הורי הצדדים שהיו בני רשות במשק, ומינוי זה קיבל את אישור הסוכנות היהודית והמושב. לפי ההסכם המשולש, הזכות במשק אינה מהווה חלק מעיזבון חבר המושב הממנה תחתיו בן ממשיך, ועל כן המנוחה לא יכלה להוריש זכויותיה במשק למבקשת.

בית המשפט המחוזי קבע בפסק דינו, כי לא נפל פגם או טעות בקביעותו של בית המשפט המצדיק התערבותו. אומנם התוצאה המשפטית מייצרת מידה מסוימת של אי-נוחות, נוכח רצון המנוחה להיטיב עם המבקשת בתמורה לסיעוד וטיפול שהעניקה לה ולבעלה עד ימיהם האחרונים, וכי ראוי שהצדדים ישכילו להגיע להסכמה שתאפשר למבקשת להמשיך ולהתגורר בבית המנוחה מבלי לפגוע בזכויותיו של המשיב 1 כבן ממשיך במשק.

בקשת רשות ערעור לבית משפט העליון

הסעד המתבקש הוא כי תוכר זכותה של המבקשת להמשיך ולהתגורר בבית המנוחה. בבקשה נטען, כי צוואת המנוחה משקפת את רצונה לגמול למבקשת על שטיפלה בה וסעדה אתה בערוב ימיה, כיצד עברה להתגורר בבית ההורים, טיפלה בהם והשקיעה בתחזוקת ביתם.

הכרעת בית המשפט העליון

אכן, עקרון יסוד בדיני הירושה הוא, כי יש לכבד את רצון המת, ועל בית המשפט לעשות מאמץ פרשני להגשים את כוונתו האמיתית של המצוה, אומד דעתו, באופן המייחד אותו מכללי הפרשנות ביחס לטקסטים אחרים (למשל, חוק או חוזה). עיקרון זה יסודו במשפט העברי, על פיו "מצוה לקיים דברי המת". אכן, על פי הצוואה בנידון דידן נראה, כי רצון המנוחה – לפחות זה המאוחר – היה כי תעבורנה הזכויות במשק למבקשת, חרף מינויו של המשיב 1 כבן ממשיך, תוך פיצול כך שהמשיבים יוכלו להמשיך ולהתגורר בביתם. אמנם, לא נעלמה מעיני טענת המשיבים שברשות המבקשת זכויות במגרש אחר במושב ואף דירה בחולון; ואולם אין בכך כדי לגרוע מן המסר העולה בצוואת המנוחה, לפיה היה רצונה כי הזכויות במשק יועברו אל המבקשת בתמורה לטיפול שהעניקה לה ולבעלה. דא עקא, "הרכבת נסעה", והמנוחה ביקשה להוריש מה שכבר לא היה בידה להוריש. משניתנה זכות הבן הממשיך, זכויותיו "אינן כפופות להוראות סעיף 8 לחוק הירושה", שעניינו, עסקה בירושה עתידית. אכן, עקרון כיבוד רצון המת אינו מוחלט, ולעתים איננו אפשרי; כך למשל, יתכן שהוראה בצוואה היא בלתי חוקית, בלתי מוסרית או בלתי אפשרית ועוד, פשיטא, ועל כך לא יתכן חולק, כי אין אדם יכול לצוות ולהוריש אלא במה שיש לו.

בענייננו כאמור, אין הזכויות במשק נכללות בעזבון המנוחה, תהא פרשנות צוואתה אשר תהא, והזכויות בו אינן ניתנות להעברה בירושה – "אין אדם יכול להוריש יותר ממה שיש לו" (בע"מ 6678/10 פלונית נ' פלונני, דברי השופט 'דניאל גר). גם בענייננו ניכר קיומו של נטל מוסרי בעקבות הצוואה, אולם התוצאה המשפטית המתבקשת בנסיבות נובעת מכך שהמנוחה כבר לא יכלה להוריש את שביקשה, ולכן אין מתאפשר כיבוד רצונה המאוחר לגמול למבקשת טובה. אי הנוחות מן התוצאה נובעת מכך, שרצונה זה נולד על רקע כיבוד ההורים מצד המבקשת, והרי זו נורמת יסוד בחברה אנושית ואחד מעשרת הדברות – "כבד את אביך ואת אמך"; חשיבותה היא מן המפורסמות במקורותינו (ראו למשל – "כל זמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אין כל חטא בא על ידו, ואם חטא נמחל לו" (תנ"א דבי אליהו דבה, כ"ו); על כן יש לקוות כי גם לאחר מתן החלטה זו, כיבוד הורים ודרכי שלום יחברו למציאת פתרון בין הצדדים שיאפשר למבקשת להמשיך להתגורר בבית המנוחה כ"פתרון ביניים" כמות שהוצע בבתי המשפט הקודמים – בבחינת "האמת והשלום אהבו" (תכ"ה ח, י"ט).

אין בידי איפוא להיעתר לבקשת רשות הערעור. בנסיבות, איני עושה צו להוצאות.

ניתנה היום, י"ג באלול התשע"ד (8.9.2014).

ש פ ט

אליקים רובינשטיין